

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Sociale onveiligheid: het overschatte belang van de gebouwde omgeving

Musterd, S.

Published in:
Stedebouw en Volkshuisvesting

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Musterd, S. (1989). Sociale onveiligheid: het overschatte belang van de gebouwde omgeving. *Stedebouw en Volkshuisvesting*, 70(6), 30.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <http://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Sociale onveiligheid

het overschatte belang van de gebouwde omgeving

Het thema "sociale onveiligheid" mag zich al enige tijd verheugen in een bijzondere belangstelling. Ook in de stedenbouw en volkshuisvesting laat men zich in dit opzicht niet onbetuigd (bijv. Ruimtelijke Planning en Criminaliteit 1986, Criminaliteit en Gebouwde Omgeving 1987).

Meest opvallend in het gros van de studies is de bijzondere aandacht voor de rol van de gebouwde omgeving in het oproepen van gevoelens van onveiligheid (bijv. Rohde 1988). Sommigen, evenwel, pleiten voor de incorporatie van ook andere factoren. Uit de literatuur blijkt dat vooral de rol van de *sociale omgeving* onderbelicht is gebleven. In dit signalement willen wij daar enige bijzondere aandacht voor vragen. Dit overigens zonder de andere relevante achtergronden uit het oog te verliezen, zoals de invloed van objectieve onveiligheid, die van persoonlijke kenmerken, van de gebouwde omgeving en de mate waarin zich allerlei gelegenheden ("opportunities") voordoen. Onze beschouwing is gebaseerd op een onderzoek dat in 1988 door het Instituut voor Sociale Geografie van de Universiteit van Amsterdam is uitgevoerd in de gemeente Dordrecht (Droogleeuwer Fortuijn, e.a. 1988).

Gegevens

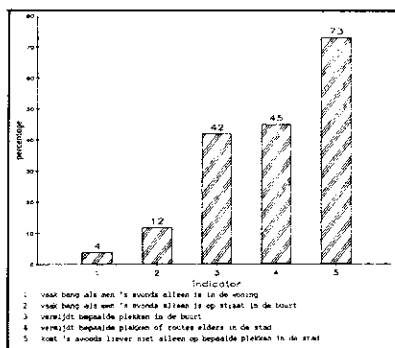
In overleg met de gemeente Dordrecht zijn zeven milieus geselecteerd, die homogeen zijn naar bouwwijze, ouderdom, ligging en sociale status, maar steeds op één van deze kenmerken van elkaar verschillen. Binnen deze zeven milieus (zie *figuur 1*) is een steekproef

getrokken onder de bewoners van 18 jaar en ouder. Er zijn 476 mondelinge interviews afgenomen aan de hand van een half-gestructureerde vragenlijst, en 24 open interviews. Verschillen zijn ook per deelmilieu onderzocht.

Gevoelens van onveiligheid

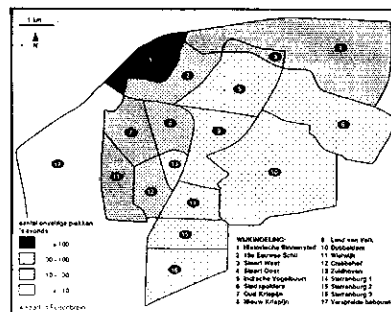
Gevoelens van onveiligheid zijn gemeten via angst- en via gedragsvariabelen (zie ook WODC/CBS). De gedragsvariabelen hebben betrekking op de mate waarin de woning wordt afgeschermd, op het achterwege laten van activiteiten op straat en op het nemen van voorzorgsmaatregelen als men de straat op gaat.

Veel bewoners voelen zich niet altijd op hun gemak (*figuur 2*). Uit ons onderzoek

Figuur 2. Percentage respondenten met onveiligheidsgevoelens, naar situatie.

komt naar voren dat 57% van de vrouwen en 27% van de mannen bepaalde plekken in de buurt vermijdt. Het 's avonds liever niet alleen in andere buurten of wijken willen komen scoort nog hoger. Dit geldt voor 82% van de vrouwen en 63% van de mannen. Vooral de binnenstad wordt onveilig geacht (zie ook *figuur 3*). Getet op deze informatie is het niet verrassend dat één op de zes respondenten in verband met onveiligheidsgevoelens weleens activiteiten achterwege laat. Eén op de twee huishoudens beveiligd de woning (techno-preventief), terwijl één op de drie bewoners maatregelen treft als men de straat op gaat (messen, staven, iets stevigs, zelfs peper (...)) werden genoemd.

Figuur 3. Het aantal onveilige plekken 's avonds in Dordrecht.

'Meestal heb ik wel wat op zak hoor, voor het geval dat. Ik ben niet van plan het te gebruiken, maar als het nodig mocht zijn, dan kan ik mij behoorlijk verdedigen. Ik heb zo 'n heel klein mesje dat ze in behangzaken wel eens verkopen, zo 'n snijmesje. Ik heb weleens een tijdje gelopen met een keukenmes gelopen, een soort vleesmes.'

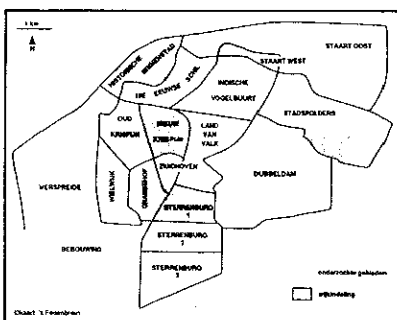
Tabel 1. Onveiligheidsgevoelens met betrekking tot de woning en de buurt waarin men woont, per buurt (een hoge score betekent veel onveiligheidsgevoelens) ¹⁾.

	woning	buurt	totaal
Binnenstad	80	107	96
Oud Krispijn	125	99	111
Nieuw Krispijn	81	100	92
Staat West	143	103	122
Crabbefhof	88	96	93
Sterrenburg I	137	118	127
Stadspolders	42	76	61
Totaal	100	100	100

De onveiligheidsgevoelens verschillen per deelgebied (*tabel 1*). In drie woonmilieus (Sterrenburg I, Staat West, Oud Krispijn) voelt men zich vaak onveilig in de woning. Wat betreft de scores op de buurtvariabelen profileren slechts de milieus Stadspolders (relatief laag) en Sterrenburg I (relatief hoog) zich duidelijk.

Verklaringen

Gebleken is dat de bouwwijze en bouwhoogte, de bouwperiode, evenals

Figuur 1. De zeven in Dordrecht onderscheiden woonmilieus.

het oordeel over de buurt in fysieke zin en het oordeel over de woning, geen signifi- cante samenhang vertonen met onveilig- heidsgevoelens. Slechts een slecht onderhouden omgeving roept enige gevoelens van onveiligheid op. Duidelijk is dat de gangbare opvatting dat sociale onveiligheid zich met nadruk manifesteert in naoorlogse hoogbouw wijken, omdat met name daár de "defensibele space" ontbreekt (Newman 1972), in Dordrecht geen stand houdt.

Zowel het feit dat ook in laagbouw wijken vaak onveiligheid wordt gevoeld, als het gegeven dat van de twee hoogbouw- milieus in het onderzoek er één veel en één weinig onveiligheidsgevoelens kent, geven steun aan deze bewering. Een illu- stratief citaat:

'Ik voelde me hier eigenlijk veiliger. We hadden een groot vrij huis met allemaal buitenmuren. Ik durfde 's avonds niet naar buiten om kolen te scheppen, want die moest ik achter in de tuin halen. Toen ik nadat mijn man was overleden uit dat huis moest, heb ik uit veiligheid een flat genomen . . . Als ik weg ga laat ik de deur van het balkon wagenwijd openstaan, er komt hier niemand'.

Van het "opportunity" concept zijn twee kanten onderzocht, "het zicht op de omgeving" en "kwetsbaar verplaatsings- gedrag". Er blijkt dat alleen de eerste dui- delijk, ook in vrijwel elk milieutype, ver- bonden is met gevoelens van onveilig- heid. Hoe slechter het zicht op de omge- ving hoe onveiliger men zich voelt. Ten aanzien van de kwetsbaarheid van het verplaatsingsgedrag blijkt uit de analyses dat het verband andersom verloopt. Als men zich onveilig voelt, stelt men zich minder kwetsbaar op.

Objectieve onveiligheid in de zeven milieus is niet systematisch gekoppeld aan subjectieve onveiligheid. Wél blijkt er in niet-ruimtelijke zin een relatie te zijn met angstgevoelens. Angstgevoelens komen met name voor bij degenen die slachtoffer zijn geweest van een seksueel misdrijf. Slachtoffers van andere misdrijven zijn niet banger dan degenen die geen slacht- offer zijn geweest.

Opvallend is dat respondenten die slacht- offers kennen, "banger" zijn dan dege- nen die zelf slachtoffer zijn geweest. Strategieën gericht op de woning en het woonmilieu ter vermindering van onveilig- heidsgevoelens komen veel voor bij res- pondenten die slachtoffers kennen en juist niet bij respondenten die zelf slacht- offer van een misdrijf zijn geweest. Daar is een plausibele verklaring voor te geven. Het merendeel van de misdrijven tegen personen, vindt plaats door bekenden (familie, vrienden, collega's, burens), waar-

tegen men zich nauwelijks op genoemde wijze kan wapenen (zie ook Chatterton 1983, p. 198).

Ook persoonlijke kenmerken kunnen nau- welijks opgevoerd worden als verklarin- gen voor uiteenlopende gevoelens van onveiligheid. Slechts voor vrouwen, laag- geschoolden en 65-plussers geldt dat deze zich (in enige mate) onveiliger voe- len dan hun tegenpolen.

Deze kenmerken blijken, als de aandacht wordt gericht op de milieuverschillen, slechts in twee van de zeven milieus een substantiële bijdrage te leveren aan de interpretatie van de hoogte van de score op onveiligheids-indicatoren.

De sociale omgeving is geïndiceerd met de mate van geworteldheid in de buurt, de waardering van de buurt, de verbon- denheid met de bewoners in de buurt en de mate waarin men overlast ondervindt van anderen. Als de scores op de hier- mee opgebouwde index wordt geplaatst naast de onveiligheids-index betreffende de buurt, blijkt dat in vijf à zes van de zeven milieus een "op de juiste wijze samengaan" van de indexen kan worden vastgesteld (tabel 2). De binnenstad (enigszins) en Sterrenburg I gedragen zich "dissident".

Tabel 2. Onveiligheidsgevoelens (woning én buurt) en perceptie van de sociale omgeving per buurt.

	onveiligheids- gevoelens	sociale omgeving
Binnenstad	±	—
Oud Krispijn	— —	— —
Nieuw Krispijn	+	+
Staart West	— —	— —
Crabbehof	+	±
Sterrenburg I	— —	+
Stadspolders	+	+

+ = weinig onveiligheidsgevoelens: goed oordeel over de sociale omgeving

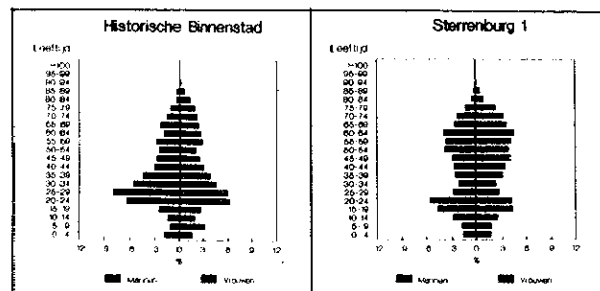
Vooraf in relatie tot "andere" delen van de stad, dan waar men zelf woont, blijkt de sociale omgeving als verklaring van belang. Respondenten spreken dan over "de sociale situatie daár" (genoemd worden "junks", "enge mensen", "a-sociale mensen", "jongeren"). Daarnaast bestaat er een verband tussen de mate waarin men overlast ondervindt van de bewoners in de buurt en de sociale onveiligheid.

Het verband tussen sociale onveiligheid en de sociale omgeving wordt kernachtig uitgedrukt in het volgende interviewci- taat:

'Het is de hele verslobbering daar . . . Er hoeft niks te gebeuren, maar je wordt benaderd, terwijl je daar helemaal geen

behoefte aan hebt. Ja, een bepaald slag mensen dat uit ramen hangt . . . Ze trek- ken allemaal met elkaar op; van met krul- spelden naar de winkel lopen. Zo'n buurt is dat'.

Overigens is vastgesteld dat er géén ver- band bestaat tussen het percentage bui- tenlanders en het uiten van onveiligheids- gevoelens.

Figuur 4. Bevolkingsopbouw van twee van de onderzochte wijken.

Op de twee milieus, waarvan de mate van sociale onveiligheid niet "verklaard" kan worden door de sociale omgeving van de buurt, willen wij nog wat nader ingaan. In de binnenstad zou men, gelet op de sociale omgeving, maar ook als rekening wordt gehouden met de hoge cijfers betreffende feitelijke criminaliteit en met de negatieve percepties van niet-binnen- stadsbewoners, een hogere score ver- wachten op "gevoelens van onveilig- heid". In Sterrenburg I zou men een veel lagere score verwachten. De buurtwaar- dering is er hoog, de woningen zijn goed onderhouden, het aandeel laag opgelei- den is niet erg hoog en er is nauwelijks objectieve onveiligheid vast te stellen. De meest plausibele verklaring voor deze milieus, is dat er een specifieke bevolking te vinden is in de betreffende buurten, ook al is de bevolkingsstructuur niet bepalend voor het beeld in de andere milieus. In de binnenstad wonen mensen die niet gauw bang zijn; in Sterrenburg wonen mensen die wél betrekkelijk gauw bang zijn. Mogelijk levert de leeftijdsop- bouw in de buurt (leeftijd heeft enige invloed op onveiligheidsgevoelens) een bijdrage aan de interpretatie. Beschouwing van de bevolkingspirami- den van beide buurten (figuur 4) leidt tot de conclusie dat de leeftijdsopbouw inderdaad medebepalend kan zijn voor de aangetroffen scores. In de binnenstad domineren de leeftijdscategorieën die het minst bang zijn. In Sterrenburg is de situa- tie precies tegengesteld. Er wonen zeer veel 65-plussers, die het meest bang zijn.

Conclusie

Frappant is dat onveiligheidsgevoe- lens het duidelijkst samenhangen met de

sociale omgeving en het minst duidelijk met de gebouwde omgeving. Het verband tussen de sociale omgeving en gevoelens van sociale onveiligheid wordt niet wegverklaard door verschillen in persoonlijke kenmerken, slachtofferschap en het bestaan van opportuniteiten.

Met name voor de interpretatie van de buurtverschillen blijkt de sociale omgeving als verklaring naar voren te komen. Wij beweren niet dat de achtergrond voor gevoelens van sociale onveiligheid ééndimensionaal is en volledig gezocht moet worden in de sociale omgeving. Duidelijk is dat alle beschouwde variabelencategorieën hun steentje bijdragen. Wél kan gesteld worden dat de bijzondere aandacht voor de gebouwde omgeving op zijn minst prematuur te noemen is. Tegengas lijkt geboden, omdat men anders te eenzijdig energie stopt in maatregelen in de gebouwde omgeving (bijv. een gebouw - ten onrechte - sloopt). Dit neemt niet weg dat het wachten blijft op een groot en groots opgezet onderzoek. De theoretische samenhangen die hier maar beknopt konden worden aangeept en die niet gedetailleerd geanalyseerd konden worden, kunnen eerst dan ten volle worden getoetst.

dr. S. Musterd

Instituut voor Sociale Geografie, Universiteit van Amsterdam

Met dank aan drs. J. Droogleever Fortuijn voor haar commentaar op een eerdere versie van dit artikel.

N

1 De percentagescores op "angst in de woning" en "het nemen van (technopreventie)-maatregelen m.b.t. de woning" zijn, per buurt, opgeteld. De resulterende score is vervolgens geïndexeerd op het totaal van de responses (dat op 100 is gesteld). Eenzelfde werkwijze is gevolgd m.b.t. de items die op angst in de buurt betrekking hadden.

L

Chatterton, M. R. (1983) Police work and assault charges. In: M. Punch (ed.) Control in the police organization. Cambridge, Mass. MIT Press pp. 194-221.

Criminaliteit en Gebouwde Omgeving (1987) Ministerie van VROM/Bureau Criminaliteitspreventie. Amsterdam.

Droogleever Fortuijn, J., J. Markusse, S. Mustard, H. Schmal & F. Thissen (1988) Sociale onveiligheid en de sociale en gebouwde omgeving. Amsterdamse Sociaal-Geografische Studies, nr. 21. Amsterdam: Instituut voor Sociale Geografie.

Newman, O. (1972) *Defensible space*. New York: Macmillan Co.

Rohde, I. (1988) Ruimtelijke inrichting en sociale veiligheid. *Stedebouw en Volkshuisvesting* nr. 5, pp. 163-167.

Ruimtelijke Planning en Criminaliteit (1986) studierapporten Rijksplanologische Dienst, nr. 40. (Bureau Criminaliteitspreventie Amsterdam).

VOLKSHUISVESTING

SIGNAAL

Beleid moet vorm krijgen in volkshuisvestingsplan

Gemeentelijke volkshuisvestingsplannen raken weer in de mode. Het kan welhaast niet anders of in de komende vijf jaar zal in meer dan de helft van de gemeenten zo'n plan worden opgesteld. Geen enkel nieuw college van burgemeester en wethouders ontkomt er aan zich bij het aantreden af te vragen of ook zij die weg moet volgen. Deze voorspellingen komen niet uit het koffiedik, maar lijken eerder een rechtstreeks gevolg van de nieuwe wind die in de sector volkshuisvesting waait. De Nota Volkshuisvesting verwoordt dat expliciet door steeds weer de decentralisatie te noemen, in combinatie met verzelfstandiging van woningcorporaties,

een grotere rol voor de marktsector en een eigen positie voor de consument. Al deze spelers worden ook nog eens geacht zich "marktconform" te gedragen, ofwel: het zijn geen VROM-mariotten meer. Om dan wel de hele markt sluitend te bedienen is overleg en samenwerking nodig. De gemeente is daarbij het centrale aanspreekpunt, heeft een integrerende taak, is een "informatie-contactpunt". De voornemens van het samenspel moeten goed worden vastgelegd in een voor iedereen zichtbaar en erkend kader: een volkshuisvestingsplan. De opstellers van het rapport "De carnavalsoptocht der planprocedures" hoeven zich echter geen zorgen te maken. Het